

WOJCIECH RUBIŚ*, PAULINA TENDERA**
(UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI)

OR – MOC ŚWIATŁA

* Instytut Filozofii
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: w.rubis@gmail.com

** Katedra Porównawczych Studiów Cywilizacji
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: paulina.tendera@uj.edu.pl

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki (Polska) przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2012/07/N/HS1/00438 („Nowe Światło. O filozoficznych zagadnieniach współczesnej sztuki światła”).

*See no matter where I am
I'm on a train brain vexed connect and the I feel blessed
Whether day or night I'm on the street midtown New York City
Let me stop praise your name I need room to breath
I want to feel your ease.*

Matisyahu, *Close My Eyes*

Artystyczny projekt „Moc Światła (OR)” zbiegł się ideowo z Festiwarem Kultury Żydowskiej „Warszawa Singera” (<http://www.festiwalsingera.pl/>). W tym roku festiwal zamknął koncert inauguracyjny amerykańskiego wokalisty Matisyahu, dlatego pisząc o projekcie, przywołujemy słowa jednego z jego utworów muzycznych. Pod kierownictwem artystycznym i dydaktycznym prof. Włodzimierza Szymańskiego artystki Nadia Issa, Maria Jankowska oraz Julia Karłow-

ska wykonały cykl prac poświęconych pamięci Żydów warszawskich oraz odnoszących się do żydowskiej kultury religijnej. Wszystkie prace przedstawione w ramach projektu „Moc Światła (OR)” stanowią przykład współczesnej sztuki światła, posiadają też mocny związek z wielowiekową judeochrześcijańską tradycją metafizyki światła.

Prof. Włodzimierz Szymański jest kierownikiem pracowni Alternatywnego Obrazowania na Wydziale Sztuki Mediów warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Przedstawiona przez niego instalacja „OR Światło” stanowi jednocześnie szeroki projekt multimedialny, odnoszący się do tradycyjnego żydowskiego rozumienia światła jako sfery pamięci. Projekt zakłada budowę i zapalenie Menory (hebr. מנורה). W postaci Menory uobecnia się bowiem miejsce pamięci i miejsce kultu. Są one rozumiane zarówno w sferze realnej, jak i w przestrzeniach pamięci indywidualnej i pamięci pokoleń. W postaci Menory, jednego z najstarszych symboli judaizmu, uobecnia się również główne jej znaczenie – państwo Izrael, jego duchowa esencja. Sztuka światła i symbolika światła posiadają tu ważne odniesienie do tradycji, która mówi, że pierwszą Menorę wykonano zgodnie z zaleceniami Mojżesza i była ona w całości zrobiona ze złota¹. Ważnym odniesieniem jest też podanie, które mówi, że Menora inspirowana jest gorejącym krzewem, który widział Mojżesz na górze Synaj. Przywołać można znaczenie siedmioramiennego kandelabru, w którym liczba siedem symbolizuje byt nadprzyrodzony, świat ponadzmysłowy. Te konotacje sprawiają, że łączenie symboli metafizyki światła z treściami symbolicznymi Menory jest słuszne i mocno uzasadnione, Menora wprost odnosi się do transcendencji. W kontekście projektu artystycznego ważne jest jednak to, że w przedmiocie tak przepelnionym symbolami tkwi ogromna potencja twórcza, którą Szymańskiemu oddało się wyzwolić. W przypadku pracy prof. Szymańskiego projekt instalacji wzbogacony został ścieżką dźwiękową, w której utrwalono recytację wybranych fragmentów *Księgi Liter. Mistyczny alef-bet* Lawrence’a Kushnera.

Kolejną pracą wchodzącą w skład projektu pracowni Alternatywnego Obrazowania jest instalacja autorstwa Nadii Issy pt. *Dreidel*. Autorka w komentarzu do swojej pracy pisze „Nun, Gimel, He i Pe oznacza «Wielki Cud stał się TU». Taki napis znajdziemy na każdym Drejdlu”². Dreidel (jid. דרײַדל), żydowska zabawka, bączek z pojedynczymi literami wypisanymi na każdym z czterech boków, w okresie powstawania państwa izraelskiego przeszła transformację. Zdanie „Wielki Cud stał się TU” pochodzi tradycyjnie od zdania wypowiedzianego w czasie przeszłym. Zmiana ta jest więc aktualizacją, uobecnieniem, realizacją przepowiedni i obietnicy. To, co było przeszłością i przedmiotem tęskno-

¹ Por. *Biblia Tysiąclecia*, Poznań–Warszawa 1971, s. 90; *Szemot* (Wj 25: 31–40).

² N. Issa, *Dreidel*, [w:] *Światło* (katalog wystawowy), Warszawa 2015, s. 8.

ty, dziś powstaje znów i staje się płaszczyzną, na której przywołać można dzieje narodu i jednostki, także wspomnienia.

Trzeci praca, którą prezentujemy, to instalacja świetlna autorstwa Marii Jan-kowskiej pt. *Szaked*. Praca inspirowana jest wieńcami zdobiącymi ołtarz z *Ksiąg Machabejskich*, przedstawia girlandy kwiatów drzewa migdałowego. *Szaked* oznacza w języku hebrajskim zarówno drzewo migdałowe, jak i czuwanie, także w rozumieniu troski o coś, dbałości. W *Starym Testamencie* w *Księdze Jeremiasza* czytamy: „I skierował Pan następujące słowa do mnie: «Co widzisz, Jeremiaszu?» Odrzekłem: «Widzę gałązkę drzewa ‘czuwającego’». Pan zaś rzekł do mnie: «Dobrze widzisz, bo czuwam nad moim słowem, by je wypełnić»”³. Ciekawe, że drzewo migdałowe nosi tę nazwę, „drzewa czuwającego”, również ze względu na swoją bardzo wczesną porę kwitnienia, przypadającą na styczeń.

Ostatnią pracą zaprezentowaną w ramach projektu *Światło* jest instalacja Julii Karłowskiej pt. *Interferencja*. Praca ta odnosi się do dramatycznego przeciwstawienia praw rozumu i serca, których główny konflikt ogniskuje się w celach i dążeniach. Tego, czego chce serce, i tego, czego pragnie rozum, zdaniem autorki nie sposób w pełni pogodzić. Instalacja wprowadza w środek tej konfliktowej relacji element harmonii, który rozwinąć się ma w procesie tworzenia dzieła, następnie zaś ponowić się może w każdorazowym oglądzie dzieła. Utrwalanie procesu autorefleksyjnego i pogłębianie doświadczenia konfliktu na linii serce – rozum postępuje w procesie nakłuwania papieru, w którym jednocześnie narusza się jego ontologiczną stabilność, po prostu się go niszczy, z drugiej zaś pozwala się rozblysnąć światłu, które skryte jest za nim. Autorka pisze o swojej pracy: „Budulcem mapy jest światło, jako wyraz boskiej cząstki (absolut), przenikającej każdą substancję”⁴.

Gołda Tencer, Dyrektor Generalny Fundacji Shalom, organizatora festiwalu „Warszawa Singera”, daje pewne uogólnienie treści, które wypowiadają sami artyści. W katalogu wystawy pisze:

Według Genesis światło zostało stworzone tuż po ziemi i niebie, oddzielone od ciemności. Słońce i księżyc pojawiły się jednak później, dopiero czwartego dnia Kreacji. Jest więc to światło – pierwsze Światło, które pojawiło się na świecie – czymś dużo bardziej pierwotnym i dużo bardziej potrzebnym człowiekowi. Interpretacje Tory zgadzają się najczęściej w jednym: chodzi o światło duchowe. Zaryzykuję uogólnienie, że intuicyjnie każdy z nas odczuwa światło właśnie jako ulotny przekaźnik energii ludzkiej – bardziej niż jako falę czy szereg cząsteczek. Nie bez powodu mówi się o niektórych osobach, że są „światliste”, że „rozświetlają czyjeś życie”. Magia światła polega chyba właśnie na tej ulotności, która jest tak bliska kruchości istnienia ludzkiego⁵.

³ Por. [online] <http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=642> [dostęp: 2.10.2015].

⁴ J. Karłowska, *Interferencja*, [w:] *Światło* (katalog wystawowy), wyd. cyt., s. 20.

⁵ G. Tencer, (tekst nietytułowany), [w:] *Światło* (katalog wystawowy), wyd. cyt., s. 3.

Ryc. 1 Włodzimierz Szymański, *Moc Światła (OR)*

Tablice, 2015, 75×90×6 cm, 105×30×6 cm,
szkło, fotografia, kolaż, bawełna, akryl.

Ryc. 2. Nadia Issa, *Dreidel*

Dreidel, 2015, obiekt z pleksiglasu, folii lustrzanej, napęd elektryczny,
sterowany (ruch obrotowy), światło mieszane (ledowe i żarowe),
obiekt 70×50 cm, całkowity wymiar instalacji 150×50 cm.

Ryc. 3. Maria Jankowska, *Szaked*

Szaked, 2015, obręcz o średnicy 120 cm na wysokości 220 cm od posadzki jako konstrukcja przestrzennej ekspozycji roślin, odnoszącej się symbolicznie do motywu wieńca. Źródło światła umieszczone w centrum instalacji, światło rozproszone, wydobywające się z wnętrza kompozycji.

Ryc. 4. Julia Karlowska, *Interferencja*

Perforowane sylwetki postaci Adama i Ewy naturalnych rozmiarów, odnoszące się do fresku Michała Anioła *Wygnanie z Raju*, podwieszony brystol 150×200 cm. Podświetlenie od tyłu, reflektor 400W.
Perforowane sylwetki preparatów i tkanek ludzkich w powiększeniu, papier 20×20cm, siedem sztuk, podświetlenie od tyłu punktowymi lampkami 15W, oglądane na wysokości oczu (ok. 150 cm).

